Sammanfattning
Genom pionjären Linné och ett flertal nordiska efterföljares arbete är en oproportionerligt stor del av artbeskrivningarna inom många insektgrupper baserade på svenskt typmaterial. Detta gäller även bin (Hymenoptera: Apoidea). Här presenteras först en kort forskningshistorik över taxonomerna och deras bidrag i antal arter räknat och därefter första delen av en granskning och taxonomisk revision av typmaterialet av bin av svenskt ursprung. Någon sådan genomgång har inte gjorts tidigare.

Linnés första presenterade lista över svenska bin 1742 innehöll enligt dagens taxonomi 14 arter. Han kom 1758–1771 att giltigt beskriva 31 svenska biarter. Betydande tillskott från svenskt material gjordes sedan f a av Zetterstedt 1838 (6 arter), Nylander 1848–1852 (15 arter) och Thomson 1870–1872 (12 arter). Under 1900-talet baserades beskrivningar av tre nya bin på svenskt material. Totalt har 73 biarter originalbeskrivits från Sverige. Samtidigt har antalet kända biarter i landet stigit till 294 år 2007. Artantalen måste dock av taxonomiska eller andra skäl ses som ungefärliga.

Granskningens fokus har lagts på taxonomisk status, depositionsplats (institution), typlokal, fysiskt tillstånd (”kvalitet”) samt historia av namnbärande exemplar. I föreliggande rapport har totalt 20 ursprungliga artrangstaxa studerats. Lektotyper utses för 13 varvid det slås fast att sju epitet (i fetstil) är giltiga, nämligen *Andrena cincta* Nylander 1848, *A. clypearis* Nylander 1848, *A.* ***subopaca*** Nylander 1848, *Coelioxys temporalis* Nylander 1848, *Colletes suecica* Aurivillius 1903, *Halictus* ***sexnotatulus*** Nylander 1852, *Heriades* ***breviuscula*** Nylander 1848, *Kirbya* ***melanura*** Nylander 1852, *Megachile apicalis* Nylander 1848 = *M.* ***analis*** Nylander 1852, *Nomada cincticornis* 1848, *N.* ***obtusifrons*** Nylander 1848, *Prosopis armillata* Nylander 1848 och *Rhophites* ***halictulus*** Nylander 1852. Av särskilt intresse är att *Kirbya melanura* befinns vara en äldre synonym till *Cilissa wankowiczi* Radoszkowski 1891. Artens giltiga namn är *Melitta melanura* (Nylander) och dess typlokal Gotland.

Insekternas härjningar i krigstid

Huldén. L. 2007. Den sexbente fienden. Leddjurens inverkan på västerländsk krigföring. – Schildts, Helsingfors. 240 sidor, inbunden. ISBN 951-50-1634-7. Pris: ca 266 kr.



Många böcker har behandlat “insekternas kulturhistoria” i en eller annan form, och fler kommer det att bli; relationen mellan människor och insekter tycks vara ett i princip outtömligt fält och det finns alltid nya synvinklar på det, och nya fenomen att granska ur dessa synvinklar.

Medicinsk entomologi är ett exempel på en “människo/insektkunskap” som etablerat sig som ett eget forskningsfält, med framstående företrädare i t ex Sverige. Inom den fokuseras på hur leddjur som myggor och fästingar sprider sjukdomar och vad man kan hitta på för att hejda detta. Ett speciellt perspektiv, ganska ovanligt och mycket fascinerande, är att se hur denna relation präglat den mänskliga historien. Det är en sådan **historisk medicinsk entomologi** som presenteras i **Lena Huldéns** bok “**Den sexbente fienden**”.

Sådana disciplinöverskridande framställningar blir ofta mindre fascinerande än de skulle kunna vara för att författaren är specialist bara i den ena disciplinen och inte har tillräckliga kunskaper i den andra. Det finns en ganska utbredd iver att dela upp folk i två grupper efter skiljelinjen naturvetenskaplig eller humanistisk ådra och bildning. Lyckligtvis finns det också en del individer som försvårar sådana trista förenklingar genom att spänna över breda fält i sin verksamhet. Lena Huldén är själv både historiker och entomolog, arbetar som arkivchef på Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors. Själv eller tillsammans med sin make Larry har hon genomfört spännande studier med ett ben i vardera fältet. Ett exempel är kartläggningen av kackerlackornas historia i Finland, som stod att läsa i *Entomologisk Tidskrift* 2003 (s. 201-207). Hon kan därmed bli ett exempel på hur sammanfallandet av två fokus ger ett ännu skarpare ljus som kan lysa mycket långt.

Den sexbente fienden är genomgående fängslande och allmänbildande läsning. Allmänbildande inte minst i hur en behandling av det här ämnet inte kan undvika att bli mångfasetterat och skapa ständigt nya gränsöverskridanden; förutom de medicinska, parasitologiska och entomologiska aspekterna då de krigshistoriska, teknikhistoriska, ekonomihistoriska, kulturhistoriska, medicinhistoriska, vetenskapshistoriska. Dessa vävs delvis samman, hålls delvis separata som utvikningar eller rentav faktarutor. Just en sådan massiv mängd av intressanta upplysningar om lite av varje som gör det verkligen värt mödan att ta sig igenom en bok!

Historien om kackerlackorna återberättas, tvestjärtarna och vägglössen behandlas summariskt. De viktigaste vektorerna för sjukdomar har helt klart varit lössen och flugorna, följda av stickmyggorna, lopporna och fästingarna. Somliga leddjursburna sjukdomar har inte attackerat människorna utan hästarna, och därmed varit lika viktiga för krigsföringen.

Några uppseendeväckande faktafragment: Rysk-japanska kriget 1904-05 berättas vara det första krig i historien där de stridande människorna lyckades ha ihjäl lika många människor som insekterna hade! Lenin insåg att “antingen skulle socialismen besegra lusen eller lusen socialismen” och ordnade tvångsavlusningar vid järnvägsknutar, och blev en av de första som fick bukt med fläcktyfus på nationell nivå. Mussolini smickrade sig med att på samma sätt ha besegrat malarian genom omfattande våtmarksutdikning, men den segern var av mer begränsad omfattning.

Man kommer också att tänka på hur tillhandahållande respektive icke-tillhandahållande av bekämpningsmedel och kunskaper (jämte grödor och gödningsmedel) eventuellt fortfarande präglar fientliga och exploativa relationer mellan olika nationer eller mellan företag/ myndigheter och befolkningar, men då skulle ämnet svälla över bräd-den och också med nödvändighet bli långt mer kontroversiellt...

Äldre historieskrivning brukade handla om kungar och krig, och ofta rymma en föreställning om att dessa drevs av idéer. Den moderna historieskrivningen fokuserade istället på arbete och vardagsliv, och på materiella betingelser. Historisk medicinsk entomologi i den här tappningen är ur en viss synvinkel att ta ett steg längre; det är inte längre bara den mänskliga försörjningen själv som ses som den materiella basen utan de ännu “lägre” omvärldsfaktorer som betingar den; folks smuts, sjukdomar, sömn- och toalettvanor, som i sin tur bildar en slags kökkenmödding som grund för andra organismers liv, som t ex just patogener och vektorer, som givetvis då återverkar på människorna och samhällsformationen (och inte minst just på “högre” ting som kungarna och krigen); det är en variant av “humanekologi” och samtidigt kan det beskrivas som “lågmaterialism”; i smutsen sanningen!

Språket står jag lite förvirrad inför. I akademiska sammanhang har man ju vant sig att läsa med rödpennan i hand, och i den här boken hittar man påfallande ofta underliga ordval, stilbrott, meningar med oklara eller direkt felaktiga syftningar, osv. Somligt av detta torde vara finlandssvenska egenheter som ofta ter sig fascinerande för rikssvenskar, men somligt är också uppenbart otillräcklig granskning från förlagets sida. Likväl rymmer framställningen en sådan berättarglädje och gedigen kunskapsbas att detta inte torde störa någon annan än en yrkesskadad akademiker, och läsningen kan obekymrat rusa på av inre dynamik och skickligt underhållen hunger efter nya upplysningar.

Tillsammans med den väldigt tilltalande formen med en lättsam layout med rikliga faktarutor, ymniga och ofta fascinerande illustrationer (både de historiska fotografierna och insektporträtten av Kari Heliövaara), breda sidor och hårda pärmar, gör den här boken sammanfattningsvis mycket rekommendabel för den som vill fördjupa sina entomologiska kunskaper, eller sina historiska kunskaper, eller sina medicinska kunskaper, eller bara vill ha ett saftigt stycke god underhållning.

Mattias Forshage